

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Granice swobody wypowiedzi sędziego w świetle Konstytucji RP

Author: Mariusz Śladkowski

Citation style: Śladkowski Mariusz. (2014). Granice swobody wypowiedzi sędziego w świetle Konstytucji RP. W: A. Biłgorajski (red.), "Wolność wypowiedzi i jej granice : analiza wybranych zagadnień" (S. 209-222). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MARIUSZ ŚLADKOWSKI

Granice swobody wypowiedzi sędziego w świetle Konstytucji RP

Streszczenie: Podstawowe ramy wolności wypowiedzi w wymiarze uniwersalnym, określają przedmiotową wolność jako swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkiego rodzaju, w jakikolwiek sposób, według własnego wyboru. W państwie demokratycznym problem prawnej ochrony wypowiedzi, która nie szkodzi nikomu lub która wzbudza generalnie pozytywne reakcje wśród większości członków społeczeństwa, nie ma większego znaczenia. Problem wskazania granic tej wolności powstaje dopiero wtedy, gdy jakaś wypowiedź wywołuje kontrowersje lub nie jest akceptowana przez większość. Skalę tego problemu potęguje sytuacja, gdy opinia taka pada z ust funkcjonariusza publicznego podczas „wykonywania” czynności służbowych. Jeszcze donioślejszy jest on wreszcie wówczas, gdy owym funkcjonariuszem jest sędzia, którego swobodę wypowiedzi kształtują niewątpliwie, z jednej strony immunitet sędziowski, z drugiej zaś zasada jawności postępowania sądowego, ograniczają ją natomiast faktycznie obowiązek strzeżenia powagi stanowiska sędziego i unikania wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabić zaufanie do jego bezstronności, obowiązek zachowania w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na swój urząd poza jawną rozprawą sądową, wreszcie wymóg zachowania drogi służbowej.

Słowa kluczowe: sędzia, wolność, wypowiedź, ograniczenia, niezawisłość

Limits to judge's freedom of speech in light of the Constitution of the Republic of Poland

Summary: The basic universal framework of freedom of speech defines the said freedom as latitude for pursuit, collection and proliferation of information and opinion of any type, according to one's discretion. In a democratic state, the problem of legal protection of an utterance which does not harm any person or brings generally positive reaction among most members of the society is of no major significance. The problem with defining the scope of freedom appears only when a specific utterance sparks controversies or proves unacceptable for the majority. The scale of the problem is only magnified when such opinion is aired by a public official in the course of "performance" of official duties. It becomes even more acute where this official is a judge, whose freedom of speech is undoubtedly determined, on one hand, by judicial immunity, and, on the other one, by the principle of public nature of judicial proceedings. In practice, it is restricted by

the obligation to foster the status of the judicial position and avoid anything which could prove detrimental to judge's dignity or erode the confidence in his or her impartiality, the duty to keep secrecy of the circumstances of the case he or she learnt, about as a judge, out of the courtroom, and, finally, the need to follow the official procedure.

Keywords: judge, freedom, speech, limitations, independence

1. Uwagi wprowadzające

Podstawowe ramy wolności wypowiedzi w wymiarze uniwersalnym, określają przedmiotową wolność jako swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkiego rodzaju, w jakikolwiek sposób, według własnego wyboru¹.

Obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej² potwierdziła istnienie wolności wypowiedzi w oparciu o normy art. 14 stanowiącego, iż Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność prasy i innych środków społecznego przekazu, art. 54 ust. 1, w myśl którego każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, wreszcie art. 213, zgodnie z treścią którego Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa.

W państwie demokratycznym problem prawnej ochrony wypowiedzi, która nie szkodzi nikomu lub która wzbudza generalnie pozytywne reakcje wśród większości członków społeczeństwa, nie ma większego znaczenia³. Problem wskazania odpowiednich granic tej wolności powstaje dopiero wtedy, gdy jakaś wypowiedź wywołuje kontrowersje lub nie jest akceptowana przez większość. Rodzi się wówczas pytanie, jaka opinia zasługuje na swobodę rozpowszechniania i tolerancję, a jaka wykracza poza sferę przyznanej i chronionej prawem wolności⁴.

Pytanie to jest tym bardziej zasadne, jeżeli opinia taka pada z ust funkcjonariusza publicznego podczas „wykonywania” czynności służbowych. Jeszcze donośniej brzmi ono wreszcie wówczas, gdy owym funkcjonariuszem jest sędzia, którego swobodę wypowiedzi kształtują niewątpliwie, z jednej strony immunitet sędziowski, z drugiej zaś zasada jawności postępowania sądowego, ograniczają

¹ A. ŁOPATKA: *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*. Warszawa 1993, s. 6—7.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), zwana dalej Konstytucją.

³ W. SADURSKI: *Prawo do wolności słowa w państwie demokratycznym*. „Państwo i Prawo” 1992, nr 10, s. 3.

⁴ Szerzej na ten temat A. BIŁGORAJSKI: *Granice wolności wypowiedzi. Studium konstytucyjne*. Warszawa 2013, s. 134 i n.

ją natomiast faktycznie obowiązek strzeżenia powagi stanowiska sędziego i unikania wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności, obowiązek zachowania w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na swój urząd poza jawną rozprawą sądową, wreszcie wymóg zachowania drogi służbowej (a tym samym faktyczny zakaz zwracania się do osób i instytucji postronnych) w sprawach żądań, wystąpień i zażeń związanych z pełnionym urzędem⁵.

Przedmiotowa problematyka nabrała przy tym aktualności w związku z nagłośnioną w mediach wypowiedzią sędziego Igora Tuleyi, który pracę oficerów Centralnego Biura Antykorupcyjnego nad rozpracowaniem podejrzanego o korupcję lekarza przyrównał do przesłuchań z czasów stalinowskich, poddając tym samym pośrednio publicznej krytyce okres rządów Prawa i Sprawiedliwości.

2. Immunitet sędziowski jako gwarancja swobody wypowiedzi sędziego

Zgodnie z treścią art. 181 Konstytucji sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się prezesa właściwego miejscowo sądu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Powyższy przepis ustanawia tzw. immunitet sędziowski. Jest to bardzo istotne uprawnienie sędziego, dzięki któremu nie może on być pociągany do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie. Immunitet ten odnosi się przy tym do odpowiedzialności karnej i wyłącznie od niej skutecznie chroni sędziego. Wskutek tak jasnego rozstrzygnięcia tej kwestii nie ma przeszkód pociągania sędziego do odpowiedzialności cywilnej⁶.

Konkretyzację omawianej instytucji zawiera art. 80 § 1–3 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych⁷ stanowiący m.in., iż do czasu wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wolno podejmować tylko czynności niecierpiące zwłoki. O zatrzymaniu sędziego niezwłocznie powiadamia się prezesa sądu apelacyjnego właściwego ze względu na miejsce

⁵ I.C. KAMIŃSKI: *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*. Warszawa 2010, s. 666–677.

⁶ W. SKRZYDŁO: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa 2013, s. 236.

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku Prawo o ustroju sądów powszechnych (tj. Dz.U. 2013, Nr 427 z późn. zm.), zwana dalej u.s.p.

zatrzymania. Może on nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego sędziego. O fakcie zatrzymania sędziego prezes sądu apelacyjnego niezwłocznie zawiadamia Krajową Radę Sądownictwa, Ministra Sprawiedliwości i Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Sąd dyscyplinarny wydaje uchwałę zezwalającą na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, jeżeli zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przez niego przestępstwa. Uchwała zawiera rozstrzygnięcie w przedmiocie zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wraz z uzasadnieniem.

Należy przy tym wyraźnie podkreślić, że funkcją immunitetu sędziowskiego, w jego założeniu, jest wyłącznie ochrona zarówno niezależności sądów, jak i niezawisłości sędziów. Szerokie zaś rozumienie tego ostatniego pojęcia, w sposób bezsporny pozwala „podciągnąć” pod ową niezawisłość również swobodę wypowiedzi sędziego. Realizacja wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawa prowadzi bowiem częstokroć do faktycznego naruszania interesów rozmaitych grup zawodowych, gospodarczych, czy też społecznych, nie wyłączając przedstawicieli pozostałych dwóch władz. Biorąc zatem pod uwagę fakt, iż wykonywanie władzy sądowniczej nieuchronnie wiąże się z „wypowiadaniem się” przez sądy w spornych kwestiach prawnych, immunitet sędziowski stanowi ważną przeciwwagę dla ewentualnych działań represyjnych wobec sędziów.

Immunitet sędziowski stanowi przy tym oczywisty wyjątek od powszechnych zasad odpowiedzialności karnej i z tej przyczyny nie może podlegać interpretacji rozszerzającej, a sposób wykładni i stosowania przepisów o immunitecie musi być podporządkowany realizacji wyżej opisanej funkcji⁸. Immunitet sędziowski służy urzeczywistnieniu prawa do rzetelnego procesu przez zapewnienie gwarancji postępowania przed sądem niezależnym i niezawisłym⁹. Wszelkie gwarancje niezawisłości sędziego, w tym immunitet sędziowski, należy bowiem postrzegać przede wszystkim w kontekście prawa jednostki do (niezawisłego) sądu. Immunitet sędziowski zabezpieczający prawidłowość funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości jest przy tym również traktowany jako konsekwencja podziału władz. I choć, istnienie immunitetu sędziowskiego ma niewątpliwie swój aspekt subiektywny, ponieważ immunitet chroni nie tylko sędziego jako urzędnika państwowego, ale i konkretną osobę, nie może być traktowany jako przejaw nieuzasadnionej nierówności traktowania sędziów i pozostałej części społeczeństwa. Formalny immunitet sędziowski jest bowiem mechanizmem służącym stabilizacji, niezbędnej dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości jako jednej z władz konstytucyjnych¹⁰.

⁸ Szerzej na ten temat A. KAFTAL, A. WERNEROWA: *O immunitecie sędziowskim*. „Państwo i Prawo” 1960, z. 11, s. 779–791.

⁹ A. ŁAZARSKA: *Rzetelny proces cywilny*. Warszawa 2012, s. 229.

¹⁰ Zob. m.in. J.R. KUBIAK, J. KUBIAK: *Immunitet sędziowski*. „Przegląd Sądowy” 1993, nr 11–12, s. 3–23.

3. Zasada jawności postępowania sądowego jako gwarancja swobody wypowiedzi sędziego

W polskim systemie prawnym zasadę jawności postępowania sądowego statuuje art. 45 ust. 1 Konstytucji stanowiący, iż każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Zasadę tę proklamują również akty prawa międzynarodowego m.in. art. 6 ust. 1 zd. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 roku, zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (akt ten zwany potocznie Europejską Konwencją Praw Człowieka został ratyfikowany przez Polskę w dniu 19 stycznia 1993 roku¹¹), zgodnie z treścią którego każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd powołany ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Ustrojową gwarancję przedmiotowej zasady przewiduje również art. 42 § 2 i 3 u.s.p., stwierdzając, iż sądy rozpoznają i rozstrzygają sprawy w postępowaniu jawnym, zaś rozpoznanie sprawy w postępowaniu niejawnym lub wyłączenie jawności postępowania jest dopuszczalne jedynie na podstawie przepisów ustaw.

W zakresie swobody wypowiedzi sędziego jawność postępowania stanowić może przy tym „modelowy” przykład instytucji o podwójnym (w tym wypadku zezwalająco-zakazującym) działaniu. Z jednej strony pozwala ona bowiem na społeczną kontrolę nad grupami lub jednostkami, które ewentualnie podejmowałyby próby nadinterpretacji wypowiedzi sędziów. Sędzia, który zgodnie z zasadami „sztuki” sędziowskiej ogranicza swoje wypowiedzi do zakresu niezbędnego dla realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości, nie może bowiem być zasadnie oskarżony o nadużycie przedmiotowej swobody wypowiedzi. Z drugiej zaś strony, instytucja ta pozwala na kontrolę samych sędziów, którym towarzyszyć musi świadomość odpowiedzialności za własne wypowiedzi w ramach prowadzonych postępowań.

Praktyczną stronę realizacji zasady jawności widać najlepiej na przykładzie art. 9 § 1 i 2 k.p.c.¹², w myśl którego to przepisu rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Strony i uczestnicy postępowania mają wreszcie prawo do

¹¹ Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2014, Nr 101).

otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie.

W postępowaniu cywilnym rozróżnia się przy tym jawność wewnętrzną tj. wobec stron i uczestników postępowania, a także jawność zewnętrzną tj. wobec publiczności, a więc osób trzecich, postronnych, niezainteresowanych bezpośrednio wynikiem sprawy. Jawność wewnętrzna oznacza możliwość uczestniczenia przez strony we wszystkich posiedzeniach sądowych, również tych odbywających się przy drzwiach zamkniętych oraz prawo wglądu do akt sprawy i możliwość otrzymywania z nich odpisów i wyciągów. Ograniczeniem jawności wewnętrznej są tzw. posiedzenia niejawne, na które wstęp mają tylko osoby wezwane (art. 152 k.p.c.), a na których rozpoznaje się kwestie dotyczące biegu postępowania lub kwestie natury wypadkowej. Jawność zewnętrzna zaś oznacza jawność wszystkich spraw sądowych zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym oraz egzekucyjnym¹³.

Jawność wewnętrzna nie może być ograniczona. Strony i uczestnicy postępowania zawsze mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt¹⁴. Dlatego też strona ma prawo otrzymać w każdym czasie z akt sprawy odpis wyroku i jego uzasadnienia, jeżeli zostało sporządzone. Uprawnienie to jest niezależne od prawa otrzymania wyroku z uzasadnieniem, które sporządził sąd na wniosek strony zgłoszony w terminie, o którym mowa w art. 328 § 1 k.p.c.¹⁵.

Z punktu widzenia swobody wypowiedzi sędziego istotniejsze jest przy tym wyłączenie jawności zewnętrznej, które *de facto* doprowadza do częściowej „izolacji” społeczeństwa od procedury wymierzania sprawiedliwości przez sądy. Nie ulega zatem wątpliwości, że powinno ono mieć miejsce jedynie wówczas, gdy nad przedmiotowym interesem publicznym, górę muszą wziąć inne ważne interesy (publiczne lub prywatne). Dlatego też może ono nastąpić z urzędu, gdy publiczne rozpoznanie sprawy zagraża porządkowi publicznemu lub moralności albo gdy mają być ujawnione okoliczności objęte ochroną informacji niejawnych (art. 153 § 1 k.p.c.) bądź też na wniosek strony, jeżeli podane przez nią przychyty sąd uzna za uzasadnione lub gdy mają być roztrząsane szczegóły życia rodzinnego (art. 153 § 2 k.p.c.). W tych sytuacjach postępowanie odbywa się przy drzwiach zamkniętych, co stanowi również regułę w sprawach małżeńskich (art. 427 k.p.c.). Z wyłączeniem jawności prowadzone jest wreszcie postępowanie mediacyjne (art. 183⁴ § 1).

¹³ J. BODIO: W: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Red. A. JAKUBECKI. Warszawa 2012, s. 46.

¹⁴ H. DOLECKI: W: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom 1*. Red. IDEM, T. WIŚNIEWSKI. Warszawa 2011, s. 75.

¹⁵ Sąd Najwyższy (dalej SN) w postanowieniu z dnia 7 stycznia 2003 roku, I PZ 104/02, OSNP 2004, nr 13, poz. 231.

4. Obowiązek strzeżenia powagi stanowiska jako ograniczenie swobody wypowiedzi sędziego

Jak już stwierdzono powyżej, sędzia zobowiązany jest do strzeżenia powagi stanowiska sędziego i unikania wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności. W grupie „czynników ryzyka”, mogących stanowić faktyczne zagrożenie dla powagi stanowiska sędziego niewątpliwie kluczowe miejsce zajmują jego wypowiedzi. Truizmem byłoby przy tym przypomnienie o tak fundamentalnej kwestii, jak odpowiednia do powagi zajmowanego stanowiska „kultura” słowa (tak mówionego, jak i pisanego). Zdecydowanie natomiast podkreślić należy obowiązek unikania wszystkich tych wypowiedzi, które w jakikolwiek sposób mogłyby szkodzić wizerunkowi zarówno samego sędziego, jak i wymiaru sprawiedliwości (np. prywatnego komentowania przebiegu prowadzonych postępowań, zachowania stron, pełnomocników etc.). Ważna jest przy tym świadomość, iż bycie sędzią to w istocie służba, trwająca nie tylko w godzinach urzędowania sądu, ale i poza tymi godzinami.

Powyższe obowiązki wiążą się przy tym niewątpliwie z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Zasada ta, uregulowana w art. 178 ust. 1–3 Konstytucji, stanowi jedną z podstawowych zasad funkcjonowania sądów w demokratycznym państwie prawa. Zgodnie z jej treścią sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Zapewnia się im przy tym warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków. Sędzia nie może wreszcie należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Przy analizie znaczenia zasady niezawisłości sędziowskiej, ważne jest uświadomienie sobie w pierwszym rzędzie jej „podwójnego” charakteru. W kontekście ustrojowym, oznacza ona konieczność wydzielenia sądownictwa w odrębny pion oraz ograniczenia do niezbędnego minimum wpływu nań władzy ustawodawczej i wykonawczej. W kontekście społecznym, oznacza natomiast przyznanie sądom monopolu sprawowania wymiaru sprawiedliwości (będącego w istocie rozstrzygnianiem spornych stosunków prawnych w imieniu państwa). Zasada ta bowiem powinna zapewnić sędziom odpowiednią pozycję, umożliwiającą z kolei bezstronne orzekanie, wolne od jakichkolwiek nacisków, w zgodzie z własnym sumieniem¹⁶.

Zasada niezawisłości sędziowskiej, jako właściwa ustrojowi demokratycznym, stanowi konsekwencję realizowanej w nich zasady podziału władzy.

¹⁶ A. GAJEWSKA. *Kilka uwag o niezawisłości sędziowskiej*. W: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 roku. Red. A. SZMYT. Gdańsk 2008, s. 320.

Tylko bowiem niezawisły sąd może stać na straży wolności i praw jednostki, jak też praw innych podmiotów. Zasadnicze znaczenie dla niezawisłości sędziów ma przy tym ich niezawisłość osobista, którą można rozpatrywać w aspekcie pozytywnym i negatywnym. Aspekt pozytywny oznacza, że sędzia podejmuje rozstrzygnięcia w sposób niezawisły, działając w oparciu o prawo, zgodnie ze swoim sumieniem i wewnętrznym przekonaniem. Natomiast aspekt negatywny oznacza niedopuszczalność wywierania na sędziego jakiegokolwiek nacisku z zewnątrz¹⁷.

W demokratycznym państwie prawa zasada niezawisłości sędziowskiej stanowi faktyczną gwarancję praw i wolności obywatelskich¹⁸. Jest ona bowiem elementem składowym jednej z fundamentalnych reguł demokracji, jaką jest zasada tzw. prawa do sądu, zgodnie z którą w państwie prawa tylko sąd jest organem decydującym ostatecznie o wolnościach, prawach i obowiązkach jednostki. Jest to ponadto bardzo istotne prawo jednostki, która może dochodzić swoich racji przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem, zobowiązanym do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy¹⁹. W polskim systemie prawnym zasadę prawa do sądu statuuje przywoływany powyżej art. 45 ust. 1 Konstytucji. Impulsem dla jej wprowadzenia do Konstytucji była przy tym treść również przywoływanego art. 6 ust. 1 zd. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Sędzia niezawisły przy tym to funkcjonariusz publiczny, który zachowuje pełną, wewnętrzną samodzielność w ocenie faktów będących przedmiotem rozpoznania i osób występujących w różnych rolach procesowych, bezstronny, działający bez uprzedzeń i z góry powziętych ocen. To osoba kierująca się przy podejmowaniu decyzji rzetelną, opartą na dokładnym przeanalizowaniu wszystkich dowodów, wiedzą o faktach oraz obiektywną, solidną wiedzą prawniczą. Wreszcie, to sędzia nie ulegający żadnym wpływom zewnętrznym, które byłyby nakierowane na „ukształtowanie” u niego określonego obrazu faktów, rozumienia prawa, czy też treści podejmowanej decyzji (współcześnie próby wywierania takiej presji na sędziów stają się udziałem mediów, organów władzy publicznej, lobbystów etc.)²⁰.

Istnienie „stanu” niezawisłości sędziowskiej jest faktem, którego ponad wszelką wątpliwość nie da się „zadekretować” prawnie. Treść szczegółowych regulacji prawnych odnoszących się do sędziów jako grupy zawodowej, określa natomiast pozycję sędziego i sądów w całokształcie stosunków społecznych. Nie ulega przy tym najmniejszej wątpliwości, że przepisy te powinny być ukształ-

¹⁷ W. SKRZYDŁO: *Konstytucja...*, s. 235—236.

¹⁸ Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 9 listopada 1993 roku, K 11/93, OTK 1993, cz. II, poz. 37, s. 359.

¹⁹ W. SKRZYDŁO: *Konstytucja...* s. 56.

²⁰ P. WINCZOREK: *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Warszawa 2008, s. 347.

towane w taki sposób, aby nie tylko umożliwiać faktyczną realizację zasady niezawisłości sędziowskiej, ale też tak, aby tę zasadę faktycznie „promować” i wzmacniać. Jedynie w takim wypadku możemy bowiem mówić o tzw. gwarancjach niezawisłości sędziowskiej²¹.

Do gwarancji tych zalicza się m.in. gwarancje dotyczące samej pozycji sędziego, w tym zasadę apolityczności sędziów²². W myśl art. 178 § 3 u.s.p. sędzia nie może bowiem należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Jak podkreśla się w doktrynie przepis ten formułuje kilka szczegółowych zakazów, które łącznie składają się na szeroko rozumiany nakaz apolityczności sędziów. Współcześnie jest ona bowiem uznawana za konieczną przesłankę zachowania przez sędziego bezstronności i niezawisłości. Nakaz ten ma szczególny wydźwięk w państwach byłego bloku wschodniego, a to z powodu wciąż stosunkowo świeżych, niedobrych doświadczeń partyjnego organizowania sędziów²³. Jeżeli chodzi o kwestię zakazu prowadzenia „działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów” to pojęcie to obejmuje zarówno aktywność sędziego w sferze politycznej, jak i kulturalnej, religijnej, czy też charytatywnej, we wszystkich tych wypadkach, gdy jego wypowiedzi lub zachowanie mogą wywołać choćby przypuszczenie, iż stanowią poglądy funkcjonariusza publicznego, a nie osoby prywatnej²⁴. W takiej sytuacji dochodzi bowiem do ujawnienia jego przekonań, co pozostaje w sprzeczności z założeniem, że obowiązek bezstronności (niezawisłości) obliuguje sędziego do przeciwstawiania się ocenom płynącym z jego doświadczenia, stereotypów, czy też uprzedzeń²⁵.

Nakaz zachowania apolityczności przez sędziów uzupełnia art. 103 ust. 2 Konstytucji stanowiący, iż m.in. sędzia nie może sprawować mandatu poselskiego.

Zarówno w judykaturze, jak i doktrynie, trafnie zauważono, że prokurator, czy też sędzia w stanie spoczynku, pozostają odpowiednio prokuratorem i sędzią, a zatem ich jakakolwiek działalność polityczna może wywołać przekonanie, że funkcja ta służy do realizacji określonego programu politycznego, przy wykorzystaniu prokuratury lub sądu jako instytucji publicznej, której istotą jest neutralność polityczna. Żaden z nich nie może zatem być posłem²⁶.

²¹ L. GARLICKI W: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Tom IV. Red. IDEM, Rozdz. VIII *Sądy i trybunały*, artykuł 178. Warszawa 2005, s. 18.

²² B. BANASZAK: *Prawo konstytucyjne*. Warszawa 2010, s. 695—698.

²³ L. GARLICKI W: *Konstytucja...* Red. IDEM, Rozdz. VIII *Sądy i trybunały*, artykuł 178, s. 22.

²⁴ B. BANASZAK: *Prawo...*, s. 893.

²⁵ TK w orzeczeniu z dnia 9 listopada 1993 roku, K 11/93, OTK 1993, Nr 2, poz. 37.

²⁶ SN postanowieniu z dnia 9 listopada 2011 roku, III SW 168/11, LEX nr 1095839 oraz postanowieniu z dnia 9 listopada 2011 roku, III SW 169/11, OSNP 2012, Nr 11—12, poz. 161, jak również

5. Obowiązek zachowania tajemnicy służbowej jako ograniczenie swobody wypowiedzi sędziego

Zgodnie z treścią art. 85 § 1–4 u.s.p. sędzia jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na swój urząd, poza jawną rozprawą sądową. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy sędzia składa zeznania jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W tych przypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić sędziego Minister Sprawiedliwości. Przed przystąpieniem do pełnienia obowiązków sędzia zapoznaje się z przepisami o ochronie informacji niejawnych i składa oświadczenie o znajomości tych przepisów. Informacje niejawne mogą być udostępnione sędziemu tylko w zakresie niezbędnym do pełnienia urzędu na stanowisku sędziowskim, pełnienia powierzonej funkcji lub wykonywania powierzonych czynności.

Obowiązek zachowania tajemnicy służbowej w sposób bezpośredni wpływa zatem na ograniczenie swobody wypowiedzi sędziego, w wypowiedziach którego nie mogą być ujawniane informacje powzięte z racji pełnionego urzędu. Jak już przy tym była mowa wyżej, tego rodzaju wypowiedzi podważałyby bowiem społeczne zaufanie do wymiaru sprawiedliwości.

Powyższy obowiązek obejmuje przy tym wszelkie informacje na temat okoliczności ujawnionych w toczących się lub już zakończonych sprawach sądowych, zarówno tych prowadzonych przez tego sędziego (przydzielonych do jego referatu, powierzonych mu do rozpoznania lub podjęcia w nich czynności), jak i znajdujących się w referatach innych sędziów. Obowiązek zachowania tajemnicy nie dotyczy natomiast okoliczności ujawnionych podczas jawnej rozprawy sądowej. Powzięcie przez sędziego wiadomości „ze względu na swój urząd” odnosi się do uzyskania informacji w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych sędziego. Nie dotyczy zaś wiadomości uzyskanych przez sędziego prywatnie, np. w wyniku utrzymywania kontaktów towarzyskich z innymi prawnikami. Od sędziego oczekiwać należy jednak pewnej dyskrecji, zwłaszcza gdy poweźmie wiadomości dotyczące prywatnego życia innych osób²⁷.

Co istotne, powyższy obowiązek może w praktyce utrudniać podjęcie obrony przed krytyką sądu (sędziego) w środkach masowego przekazu²⁸.

M. WIĄCEK: *Glosa do postanowień SN z dnia 9 listopada 2011 r., III SW 168/11 i III SW 169/11*. „Państwo i Prawo” 2013, nr 3, s. 130–136.

²⁷ K. GONERA W: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*. Red. A. GÓRSKI. Warszawa 2013, s. 431.

²⁸ T. ERECIŃSKI, J. GUDOWSKI, J. IWULSKI: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*. Warszawa 2010, s. 329.

W judykaturze podkreślono bowiem, że w warunkach demokracji prasa jest jednym ze środków, za pomocą których politycy i opinia publiczna mogą kontrolować, czy sędziowie spełniają swoją funkcję zgodnie z celami powierzonego im zadania. Należy jednak mieć na względzie, że sądownictwo, jako gwarant sprawiedliwości, będącej podstawową wartością w państwie prawa, musi cieszyć się publicznym zaufaniem. Może przy tym zaistnieć sytuacja, kiedy to konieczna będzie ochrona tego zaufania przed bezpodstawnymi atakami, zwłaszcza wobec faktu, iż krytykowany sędzia związany jest obowiązkiem zachowania tajemnicy, co może mu uniemożliwiać skuteczną replikę²⁹.

Obowiązek zachowania tajemnicy powstaje z chwilą nawiązania stosunku służbowego, czyli doręczenia sędziemu aktu powołania (art. 65 § 1), i trwa także po ustaniu stosunku służbowego (art. 85 § 2). Regulacja art. 85 § 2 dotyczy byłych sędziów, którzy zrzekli się urzędu (art. 68 § 1 i art. 98 § 2), zostali złożeni z urzędu prawomocnym orzeczeniem sądu dyscyplinarnego (art. 68 § 2) albo których stosunek służbowy wygasł w związku z uprawnieniem się orzeczenia sądu skazującego na środek karny pozbawienia praw publicznych lub zakazu zajmowania stanowiska sędziego w związku z popełnieniem przestępstwa (art. 68 § 2) lub z innych przyczyn (np. utraty obywatelstwa polskiego — art. 68 § 3). Sędzia w stanie spoczynku ma obowiązek zachowania tajemnicy bezpośrednio na podstawie art. 85 § 1, ponieważ nadal pozostaje w stosunku służbowym³⁰.

Naruszenie przez sędziego obowiązku zachowania tajemnicy, wynikającego z art. 85 § 1 u.s.p., może stanowić przewinienie służbowe³¹.

6. Obligatoryjna droga służbowa w sprawach „pracowniczych” jako ograniczenie swobody wypowiedzi sędziego

Jak stanowi art. 89 § 1—2 u.s.p. żądania, wystąpienia i zażalenia w sprawach związanych z pełnionym urzędem sędziego może wnosić tylko w drodze służbowej. W takich sprawach sędzia nie może zwracać się do instytucji i osób postronnych ani podawać tych spraw do wiadomości publicznej. W sprawach o roszczenia ze stosunku służbowego sędziemu przysługuje droga sądowa.

Wymóg zachowania drogi służbowej oznacza zwracanie się do właściwych organów za pośrednictwem organów niższego rzędu (przykładowo sędzia sądu rejonowego zwraca się do prezesa sądu okręgowego za pośrednictwem prezesa sądu rejonowego). Nie można jednak wykluczyć zwrócenia się bezpośrednio do

²⁹ ETPC w wyroku z dnia 26 kwietnia 1995 roku, 15974/90, Prager i Oberschlick v. Austria, LexPolonica nr 385266.

³⁰ K. GONERA W: *Prawo...* Red. A. GÓRSKI, s. 431—432.

³¹ SN w wyroku z dnia 24 lutego 2003 roku, SNO 5/03, LEX nr 568989.

organu wyższego rzędu, jeżeli sprawa dotyczy bezpośrednio czynności organu niższego rzędu albo jeżeli organ ten nie nadał biegu wcześniejszemu wystąpieniu sędziego. W takiej sytuacji wystąpienie sędziego powinno być co najmniej przesłane do wiadomości organowi niższego rzędu³².

Wniesienie żądań, wystąpień lub zażaleń związanych z pełnionym urzędem w drodze służbowej oznacza konieczność zachowania przez sędziego formy pisemnej oraz konieczność uzyskania także pisemnej odpowiedzi od odpowiedniego organu³³.

W judykaturze podkreślono przy tym, że od osób pełniących odpowiedzialne funkcje w wymiarze sprawiedliwości można wymagać umiarkowania przy korzystaniu ze swobody wypowiedzi, jeśli miałyby na tym stracić autorytet i bezstronność wymiaru sprawiedliwości³⁴.

7. Podsumowanie

Jeśli wziąć pod uwagę rolę sądownictwa w budowaniu demokratycznego państwa prawa, to kwestię swobody wypowiedzi sędziego należy potraktować, z jednej strony na tyle „liberalnie”, aby nie eliminować częstokroć pomijanej społecznej roli wymiaru sprawiedliwości (polegającej na kształtowaniu świadomości prawnej społeczeństwa), z drugiej zaś nie wynosić sędziów do roli „recenzentów” życia społecznego, czy też politycznego, która to rola z całą przynależnością nie mieści się w zakresie ich konstytucyjnych kompetencji.

Powyższe rozważania wskazują przy tym bezsprzecznie, iż znalezienie właściwej proporcji w tej materii niewątpliwie nie należy do najłatwiejszych. Jest ono jednakowoż koniecznością, jeśli weźmie się pod uwagę okoliczność, iż każdy prawidłowo funkcjonujący system prawny, aby spełniał przypisywane mu funkcje i cele, musi być w odpowiedni sposób chroniony. Stąd właśnie bierze się potrzeba stworzenia właściwego mechanizmu zabezpieczającego, który najogólniej rzecz ujmując, określanym jest mianem ochrony prawa, bądź ochrony prawnej. W mechanizmie tym chodzi zaś przede wszystkim o to, aby prawo było prawem nie tylko dobrym, czyli spełniającym określone wymogi jakościowe, ale i prawem rzeczywistym, czyli takim, które odzwierciedla zapotrzebowanie społeczne, polityczne, teleologiczne, czy nawet psychologiczne³⁵.

³² K. GONERA W: *Prawo...* Red. A. GÓRSKI, s. 449.

³³ SN w wyroku z dnia 2 lipca 2003 roku (SNO 38/03, niepubl.).

³⁴ ETPC w wyroku z dnia 28 października 1999 roku, 28396/95, Wille v. Lichtenstein, Lex-
Polonica nr 400204.

³⁵ J. SZYMANEK: *Metodologiczne założenia nauki o organach ochrony prawnej*. W: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce...*, s. 456.

Bibliografia

Literatura naukowa

- BANASZAK B.: *Prawo konstytucyjne*. Warszawa 2010.
- BIŁGORAJSKI A.: *Granice wolności wypowiedzi. Studium konstytucyjne*. Warszawa 2013.
- ERECIŃSKI T., GUDOWSKI J., IWULSKI J.: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*. Warszawa 2010.
- GAJEWSKA A.: *Kilka uwag o niezawisłości sędziowskiej*. W: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 roku*. Red. A. SZMYT. Gdańsk 2008.
- KAFTAL A., WERNEROWA A.: *O immunitacie sędziowskim*. „Państwo i Prawo” 1960, z. 11.
- KAMIŃSKI I.C.: *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*. Warszawa 2010.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Red. A. JAKUBECKI. Warszawa 2012.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I*. Red. H. DOLECKI, T. WIŚNIEWSKI. Warszawa 2011.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom IV*. Red. L. GARLICKI. Warszawa 2005.
- KUBIAK J.R., KUBIAK J.: *Immunitet sędziowski*. „Przegląd Sądowy” 1993, nr 11–12.
- ŁAZARSKA A.: *Rzetelny proces cywilny*. Warszawa 2012.
- ŁOPATKA A.: *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*. Warszawa 1993.
- Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*. Red. A. GÓRSKI. Warszawa 2013.
- SADURSKI W.: *Prawo do wolności słowa w państwie demokratycznym*. „Państwo i Prawo”, 1992, nr 10.
- SKRZYDŁO W.: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa 2013.
- SZYMANEK J.: *Metodologiczne założenia nauki o organach ochrony prawnej*. W: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 roku*. Red. A. SZMYT. Gdańsk 2008.
- WIĄCEK M.: *Glosa do postanowień SN z dnia 9 listopada 2011 r., III SW 168/11 i III SW 169/11*. „Państwo i Prawo” 2013, nr 3.
- WINCZOREK P.: *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Warszawa 2008.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z dnia 7 stycznia 2003 roku, I PZ 104/02, OSNP 2004, nr 13, poz. 23
- Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2011 roku, III SW 168/11, LEX nr 1095839
- Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2011 roku, III SW 169/11, OSNP 2012, Nr 11–12, poz. 161
- Wyrok SN z dnia 24 lutego 2003 roku, SNO 5/03, LEX nr 568989

Wyrok SN z dnia 2 lipca 2003 roku, SNO 38/03, niepublikowany

Wyrok TK z dnia 9 listopada 1993 roku, K 11/93, OTK 1993, cz. II, poz. 37

Wyrok ETPC z dnia 26 kwietnia 1995 roku, 15974/90, Prager i Oberschlick v. Austria, LexPolonica nr 385266

Wyrok ETPC z dnia 28 października 1999 roku, 28396/95, Wille v. Lichtenstein, LexPolonica nr 400204

Akty normatywne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego (tj. Dz.U. 2014, Nr 101)

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku Prawo o ustroju sądów powszechnych (tj. Dz.U. 2013, Nr 427 z późn. zm.),